

K. MÜTERTHIES. Frontzahnimpressionen in vier Altersstufen. 96 pag., 261 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, São Paulo, Tokio 1988. Prijs DM 168,—. ISBN 3 87652 940 9.

De auteur laat ons, in dit rijk geïllustreerde boek, zien hoe hij op zijn eigen wijze frontelementen in porselein vervaardigt. Zeer gericht heeft hij een overzicht gemaakt naar vorm en kleur. De kleuren worden in vier groepen onderverdeeld en door hem 'lente', 'zomer', 'herfst' en 'winter' genoemd. Het artistieke talent van de auteur komt tot uitdrukking in zijn aquarellen, die hij als uitgangspunt gebruikt voor de vervaardiging van de elementen. Hij laat zien hoe vorm en kleur veranderen naarmate de mens ouder wordt. Stap voor stap beschrijft hij hoe de elementen in porselein worden opgebouwd en welke kleuren kunnen worden gebruikt om de tand zijn eigen karakter te geven. De vorm, die net zo belangrijk is als de kleur, geeft hij weer in vlakken en lijnen. Bij de kleurbevestiging geeft hij er de voorkeur aan om niet te spreken in termen van geel, bruin of grijs. Deze uitdrukkingen schrikken de patiënt vaak af. Hij gebruikt liever de aanduidingen 'zonnig', 'helder' of 'markant'.

Het boek is klein, maar zeer zorgvuldig geschreven en geïllustreerd. Het is zeker aan te bevelen voor zowel de tandarts als de tandtechnicus die geïnteresseerd is in de porseleintechniek en die wat meer inzicht wil krijgen in deze techniek.

A. E. Bronsdijk, Eelde

ONDER REDACTIE VAN J. R. FRIC-TON, R. J. KROENING, K. M. HATHAWAY. TMJ and craniofacial pain: diagnosis and management. 183 pag., 128 afb. Ishiyaku EuroAmerica, Inc., St. Louis, Tokyo 1988. ISBN 0 912791.

Het aantal nieuwe boeken over het kaakgewricht en craniofaciale pijn is de laatste jaren toegenomen, gelijke tred houdend met de toename van het aantal 'TMJ and Craniofacial Pain'-klinieken in de Verenigde Staten. Aan dit boek hebben tien auteurs bijgedragen, waarvan velen werkzaam aan het Center for Health Sciences van de universiteit van Minnesota in Minneapolis.

Stapsgewijs worden in 15 hoofdstukken de diagnose en behandeling van chronische craniofaciale pijn toegelicht. Allereerst wordt ingegaan op de epidemiologie van pijn in de craniofaciale regio en vervolgens wordt een aantal facetten van pijn en de mogelijkheden deze in een diagnostisch model te rangschikken, besproken. Daarna

komt het onderzoek van de patiënt aan bod, waarbij vooral op de noodzaak van een gestandaardiseerd onderzoek wordt gewezen.

Binnen de differentiële diagnostiek worden, in afzonderlijke hoofdstukken, de mogelijke oorzaken van de craniofaciale pijn besproken. Achtereenvolgens worden musculaire, artrogene en neurogene pijn-oorzaken uitvoerig toegelicht voor wat betreft diagnose, aanvullend onderzoek en behandeling. De vasculaire en psychogene oorzaken worden apart, in minder uitgebreide hoofdstukken, behandeld, terwijl aan de psychosociale evaluatie en behandeling van patiënten met persisterende craniofaciale pijn tevens afzonderlijke hoofdstukken worden gewijd. In een afsluitend hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de interdisciplinaire behandeling van patiënten met craniofaciale pijn.

In de inleiding wordt de uitgave aanbevolen aan artsen, tandartsen, psychologen en fysiotherapeuten, vooral voor een betere begripsvorming ten aanzien van de behandeling van dit soort pijnpatiënten. Dit goed geïllustreerde boek, met uitgebreide literatuurverwijzingen, geeft inderdaad een duidelijk overzicht van de huidige stand van zaken met betrekking tot de behandeling van deze zeer moeilijke patiëntengroep. Voor de algemeen-practicus is het zeer gespecialiseerd, maar tandartsen, artsen en fysiotherapeuten met belangstelling voor de gnathologie en de chronische pijnproblematiek kan het worden aanbevolen.

H. C. J. Kerstens, Amsterdam

R. J. STRATTON, F. J. WIEBELT. An atlas of removable partial denture design. 335 pag., 800 afb. Quintessence Publishing Co., Inc., Chicago, London, Berlin, São Paulo, Tokyo, Hong Kong 1988. Prijs \$ 48,—. ISBN 0 86715 190 0.

De partiële prothese heeft volgens de auteurs van dit boek altijd verwarring en het beeld van een moeilijk te begrijpen ontwerp opgeroepen. Dit uit zich onder meer in het afschuiven van verantwoordelijkheden naar het tandtechnisch laboratorium. Het ontwerpen en het bepalen van de uitvoeringsvorm van een partiële prothese wordt veelal aan het laboratorium overgelaten, terwijl de tandarts heel goed weet dat de tandtechnicus, aan de hand van gebitsmodellen en wat summere informatie, niet in staat is een biologisch aanvaardbaar ontwerp te maken.

De auteurs gaan ervan uit dat de kennis met betrekking tot het verzamelen en verwerken van diagnostische gegevens bij de

lezer bekend is. Dit betekent dat biologische aspecten van het gemutileerde gebit en van de partiële prothese niet aan de orde komen. De eerste 91 pagina's (deel I) behandelen het 'surveyen', de samenstellen van de partiële prothese en de specifieke behandelingen van pijlerelementen, zoals het aanbrengen van steunfossae en contourcorrecties.

De overige pagina's (deel II) vormen een atlas. Uit een verzameling van 5000 modellen van gemutileerde dentities waarvoor partiële prothesen werden vervaardigd, zijn ongeveer 250 meest voorkomende gevallen gekozen. Deze gevallen zijn volgens de Kennedy-indeling (klasse I t/m IV) ingedeeld. Ieder voorbeeld begint met de illustratie van de gemutileerde gebitsboog en het 'ideale' ontwerp. Daarna volgt een discussie over ontwerpconcepten en mogelijke variaties. Er wordt uitgebreid verwezen naar voorgaande voorbeelden om herhalingen te voorkomen.

Het geheel bevat nuttige informatie. De tekst is goed geordend en makkelijk leesbaar. De afbeeldingen zijn eenvoudig doch informatief. Het tweede deel is voor wat betreft de gekozen opzet minder aantrekkelijk. Het ontbreekt aan een basisfilosofie en een herkenbare aanpak. De student en de tandarts, die wat minder bekend zijn met de materie, zullen door de sterk doorgevoerde detaillering 'door de bomen het bos niet meer zien'.

Of de auteurs met het schrijven van dit boek het gestelde doel – te weten: duidelijkheid scheppen in het ontwerpen van partiële prothesen volgens logische principes – hebben bereikt, is een open vraag.

P. G. F. C. M. Battistuzzi, Nijmegen

O. R. V. V. DAMOISEAUX, A. Ph. VISSER. Patiëntenvoorlichting. Een interdisciplinaire benadering. 392 pag., Van Gorcum, Assen, Maastricht 1988. Prijs f 79,00. ISBN 90 232 22229.

Een boek van 392 pagina's over patiëntenvoorlichting, wat moet de tandarts daar mee aan? Dat was de eerste reactie van ondergetekende. Maar naar welk van de 21 hoofdstukken de belangstelling van de lezer in eerste instantie ook uitgaat, hij zal zich geboeid weten door de tekst. Het is daarbij niet van belang, dat het boek zich niet primair richt op de tandheelkundige patiënt.

In het voorwoord wordt vermeld, dat de uitgave bedoeld is om een brug te slaan tussen wetenschappelijke reflectie en maatschappelijke werkelijkheid, en dat het bedoeld is voor al diegenen, die beroepshalve met patiënten in contact treden. Dat iedere

tandarts zich hierdoor aangesproken kan voelen, spreekt voor zichzelf. Iedere collega doet, bewust of onbewust, aan voorlichting.

Het plezierige van dit boek is, dat het niet een bepaalde, strakke visie uitdraagt, maar dat het voortdurend de behoefte oproept om genuanceerd te denken en zaken van verschillende kanten te bekijken zonder dat van een ongelimiteerde vrijblijvendheid sprake is. Stimulerend en verfrissend; aan te bevelen voor iedere tandarts. In de tandheelkundige opleiding zal dit boek ongetwijfeld een standaardwerk gaan worden.

I. van der Waal, Amsterdam

F. K. L. SPIJKERVET. Irradiation mucositis and oral flora. Reduction of mucositis by selective elimination of oral flora. 131 pag. Academisch proefschrift rijksuniversiteit te Groningen, 1989. ISBN 90 367 0117 1.

Mucositis ten gevolge van bestraling van het hoofd-halsgebied veroorzaakt ernstige problemen voor de patiënt. Daarbij kan onderbreking van de therapie en overschakeling op (klinische) sondevoeding soms noodzakelijk zijn.

In dit proefschrift worden de betekenis van de orale flora voor de ernst van de aandoening en de mogelijkheden tot behandeling, door de beheersing van vooral de gramnegatieve bacteriën, onderzocht. De auteur definieert eerst een nieuwe, lokale mucositis-score, die vergelijking van de ontwikkeling van het mucositisbeeld bij patiënten mogelijk maakt. Het door bestraling wegvallen van orale balans- en protectiesystemen leidt tot domineren van een gramnegatieve flora. Deze bezit (door kapselvorming) een grotere virulentie en kan worden gezien als oorzaak van pseudomembraneuze mucositisvormen. De verschillen in *Candida*-groei tussen de experimentele en de controlegroep blijken gering en zonder causale betekenis.

De antibacteriële werking van chloorhexidine 0,1% is eerst *in vitro* onderzocht. Daarbij blijkt speeksel het effect op *S. viridans* niet te verminderen. De remming van gramnegatieve bacteriën gaat echter wel verloren. In overeenstemming daarmee blijkt ook het klinisch effect van chloorhexidine nihil. Een zelfde onderzoek is uitgevoerd met het 'Groningse' schema voor selectieve eliminatie van gramnegatieve bacteriën, waarbij polymyxine E, tobramycine en amphotericine B in één zuigtablet zijn verwerkt. Hoewel ook hiervan de werking door speeksel wordt belemmerd, blijken bij voldoende hoge dosering de klinische resultaten goed.

Een punt van kritiek geldt het gebruik van speeksel van gezonde proefpersonen

bij het *in vitro* onderzoek. De samenstelling van het speeksel van bestraalde speekselklieren is immers sterk afwijkend van normaal.

Door de aangereikte behandelmogelijkheden van een in omvang toenemend probleem, is deze dissertatie van groot belang voor iedereen die met de behandeling van genoemde risicopatiënten te maken heeft.

L. F. E. Michels, Eindhoven

B. FELIX-SCHOLLAART. Solitary, non-syndromic cleft lip and/or palate. 125 pag. Academisch proefschrift Vrije Universiteit. Rodopi, Amsterdam 1989.

De auteur – als arts verbonden aan de vakgroep Orthodontie van het Academisch Centrum Tandheelkunde Amsterdam – stelt zich in haar proefschrift als centrale vraag: in hoeverre kunnen de drie typen van solitair voorkomende schisis – gespleten lip (CL), gespleten lip, kaak en gehemelte (CLP) en gespleten gehemelte (CP) – van elkaar worden onderscheiden. Om deze vraag te kunnen beantwoorden heeft zij de gegevens van schisiskinderen, hun ouders en familie, de verloskundige voorgeschiedenis van de moeders van de schisiskinderen en de groei van de schisiskinderen van 0-2½ jaar geëvalueerd en vergeleken met controlegroepen.

Hoofdstuk 1 stelt algemene aspecten als incidentie, classificatie en behandeling aan de orde. Daarnaast wordt de literatuur over de etiologie grondig besproken. Dan volgen in hoofdstuk 2 materiaal en methoden. Voor het epidemiologisch onderzoek naar de gegevens van de schisiskinderen, hun ouders en familieleden, en de verloskundige voorgeschiedenis van de moeders is gebruik gemaakt van een 'case-controle'-opzet. Voor het onderzoek naar de groei van de schisiskinderen werd gekozen voor een longitudinale onderzoekopzet.

In hoofdstuk 3 wordt gerapporteerd over de schisiskinderen, hun ouders en familie. CLP kwam ongeveer twee maal zo vaak voor als CL of CP. CL en CLP kwamen het meest voor bij jongens, terwijl CP ongeveer even vaak werd gezien bij jongens als bij meisjes. De sociaal-economische status en de leeftijd van de ouders, het gebruik van medicijnen voor de zwangerschap en het voorkomen van consanguiniteit vertoonden geen significante verschillen. Schildklier-aandoeningen en suikerziekte kwamen echter significant vaker voor bij familieleden van kinderen met een CP, dan bij bloedverwanten van kinderen met een CL of CLP.

In hoofdstuk 4 wordt gekeken naar drie aspecten van de verloskundige voorgeschiedenis: a. het voorkomen van foetale dood, b. de gezondheid en het medicijngebruik van de moeder in het eerste trimester

van de zwangerschap en 3. de zwangerschapsduur. De (oudere) moeders van CLP-kinderen hadden vaker een spontane abortus doorgemaakt dan de moeders uit de andere groepen. Ook kwam bij deze moeders vaker vaginaal bloedverlies voor tijdens het begin van de zwangerschap.

In hoofdstuk 5 wordt het onderzoek naar de groei van schisis- en controlekinderen in de eerder genoemde periode beschreven. Hierbij werd gekeken naar de mogelijke invloeden van voedingsproblemen, maag/darmstoornissen, luchtweginfecties en operaties ter correctie van de schisis. De groei van de kinderen uit de vier onderzoeksgroepen (CL, CLP, CP en controlegroep) vertoonde slechts een klein aantal verschillen.

In hoofdstuk 6 wordt, op grond van de gevonden verschillen tussen de drie typen schisis, de conclusie getrokken dat cheilognatho-palatoschisis een heterogene malformatie is en geen homogene afwijking met een homogene etiologie. Derhalve bestaat 'het schisiskind' of 'de afwijking schisis' niet. Voorzichtigheid bij het onderzoek naar de etiologie van deze afwijking is daarom gewenst en het samenvoegen van data van kinderen met verschillende typen schisis moet voor alsnog zoveel mogelijk worden vermeden, aldus de schrijfster.

Dit, in het Engels geschreven, proefschrift is duidelijk en logisch ingedeeld, en bevat een groot aantal overzichtelijke tabellen. Kortom, een gedegen werkstuk.

J A. Baart, Amsterdam

B. BOS. De homeopathische tandarts. 105 pag. La Rivière & Voorhoeve, Kampen 1988. Prijs f 22,90. ISBN 90 6084 626 5.

Het is een verheugend feit dat juist in Nederland een boek is verschenen over homeopathie in de tandheelkunde. De schrijver heeft in een groot aantal korte hoofdstukjes vele facetten van de tandheelkunde in relatie tot homeopathische medicatie de revue laten passeren.

Het boek maakt de indruk voor de leek te zijn geschreven, maar aangezien de meeste tandartsen op het gebied van de homeopathie leek zijn, is het ook voor hen zinvol dit werk te lezen.

Geschiedenis, basisregels en bereiding van de homeopathische middelen komen ter sprake, waarna een poging wordt gedaan een verklaring te geven voor de werking van het geneesmiddel in een verdunning boven het getal van Avogadro. Interessant is het hoofdstuk over cariës, waarin de schrijver aangeeft – na een lans te hebben gebroken voor goede voeding – hoe de homeopathie mogelijkheden biedt om preventief de demineralisatie van het glazur te beïnvloeden. In verband hiermee noemt hij terloops de zogenaamde constitutiemid-

delen.

Extractie, bloedingen en traumata vormen een dankbaar onderwerp voor de homeopathie. Zeer overzichtelijk geeft de schrijver aan hoe in voorkomende gevallen te handelen. Dat hierbij Arnica en Calendula een grote rol spelen is duidelijk.

Voor parodontale problemen wordt de aandacht gevestigd op constitutiemiddelen, waardoor een verband wordt gelegd met de gedachte dat niet uitsluitend lokale factoren verantwoordelijk zijn voor afbraak van het parodontium. In het hoofdstuk over pijn worden wel 20 verschillende soorten pijn genoemd – met daarbij voor iedere soort pijn een ander homeopatisch middel – zodat de leek het gevoel kan krijgen door de bomen het bos niet meer te zien. De homeopaat is aan deze rijke schakering gewend en zal geduldig, aan de hand van vragen, het juiste middel trachten te vinden. Tandheelkundig moeilijk toegankelijke gebieden als neuralgieën, aftes, speekselvloed, doven lip, enz. krijgen van de homeopathie een antwoord.

Tot slot zegt de schrijver dat de homeopathie een empirische, individuele geneeskunst is. Vergelijkend wetenschappelijk onderzoek, waarbij grote groepen personen betrokken zijn, is echter moeilijk op te zetten. Niettemin geeft hij aan waar pogingen tot dergelijk onderzoek worden gedaan.

Al met al is dit een zeer lezenswaardig boek dat tandartsen de gelegenheid biedt – reeds aan de hand van een enkele geslaagde casus – de homeopathie te gaan bestuderen.

F.J. Neelissen, Overveen

J. M. VAN DOORNE. Op het eerste gezicht. Aangezichtsdefecten door kanker: een psychosociaal onderzoek. 347 pag., 13 afb. Academisch proefschrift rijksuniversiteit te Utrecht, 1989. ISBN 90 9002682 7.

Dit proefschrift gaat over patiënten met verkregen mutilaties in het aangezicht door tumorchirurgie en hun behandelaars. Die patiënten worden *faciaalpatiënten* genoemd (een wat eigenaardig woord, maar het went al lezend) en de verbetering van hun behandelingsituatie kan als het uiteindelijke doel van deze studie worden beschouwd.

Veel van wat zeer lezenswaardig is, zal hier slechts vluchtig worden opgesomd, ten einde een samenvatting van de belevingsaspecten van faciaalpatiënten beter tot zijn recht te laten komen. Zo zal worden voorbijgegaan aan de geschiedenis van het vakgebied van de Maxillo Faciale Prothetiek (met een terecht eerbetoen aan 'mejufrouw' J. G. Schuiringa); de etiologie, epidemiologie en behandelmethoden van kanker (in Nederland behoeven jaarlijks ± 100

nieuwe patiënten een gelaatsprothese); de patiëntenportretten (als de heer R. alleen thuis is, draagt hij meestal geen neusprothese); de patiënteninterviews ('Hij zei het zo effen door de telefoon.'). De interviews met de behandelaars ('... je slaapt er een nacht niet van.') en het gekozen copingmodel (coping wil zeggen 'weten om te gaan met'). Want het belangrijkste is wat de auteur tegen chirurgen, tandartsen, de tandtechnicus, verpleegkundigen en tandartsassistenten tot slot te zeggen heeft.

Angst welke betrekking heeft op de dreiging van de dood is een reactie die bij faciaalpatiënten voorkomt. Die angst is dermate overweldigend dat de angst voor een dreigende mutilatie er bij in het niet valt. De betekenis van een aangezichtsmutilatie dringt pas na de operatie tot patiënten door. Als de angst voor een mogelijke dood afneemt kan het verwerkingsproces van de mutilatie een aanvang nemen. Patiënten moeten de prijs van gezichtsverlies betalen om in leven te blijven. Die prijs is hoog, maar de investering levert een als 'gezond' ervaren lichaam op. Het geschonden lichaamsbeeld kan door de patiënt zodoende in het zelfbeeld worden geïntegreerd.

Faciaalpatiënten lijken weer een 'nieuw' zelfbeeld te kunnen opbouwen door de integratie van hun mutilatie en prothese. Toch zien we dat ongeveer de helft van de patiënten bij de dag gaat leven en weinig of geen toekomstplannen meer maakt.

Een groot probleem voor faciaalpatiënten is gelegen in de handhaving van het emotionele evenwicht. Patiënten ervaren een aantal emoties en gevoelens, in het bijzonder angst, onzekerheid en hoop, welke zij niet eerder in die mate hebben ervaren. Dit speelt vooral in de periode aansluitend op het vernemen van de diagnose en op de mutilerende operatie. Voor enkelen leidt dit zelfs tot suïcidegedachten. Toch weten de meeste patiënten die emoties te verwerken. Cruciaal daarbij is de rol van de naaste omgeving van de patiënt. Zij zijn hét supportstelsel voor faciaalpatiënten.

Een aantal van de interviews met de patiënten en de behandelaars werd door anderen uitgevoerd (en verslagen), reden waarom de auteur bij het schrijven voor de 'we'-vorm heeft gekozen. Dit neemt niet weg dat de verrassende kennismaking 'op het eerste gezicht' noopt tot het lezen van dit proefschrift, van de eerste tot en met de laatste bladzijde.

B. Z. Deenik, Heemstede

RECENSIE-EXEMPLAREN

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nog nader op deze plaats worden besproken.

1. J. M. VAN DER ZEL. High-temperature behavior of palladium based dental alloys. 130 pag. Academisch proefschrift, Universiteit van Amsterdam 1989.
2. A. GERBER, G. STEINHARDT. Kiefergelenkstörungen – Diagnostik und Therapie. 142 pag., 184 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1989. Prijs DM 248,—. ISBN 3 87652 476 8.
3. K. MÜTERTHIES. Frontzahnimpressionen in vier Alterstufen. 96 pag., 261 afb. Quintessenz Verlags-GmbH Berlin, Chicago, São Paulo Tokio 1988. Prijs DM 168,—. ISBN 3 87652 940 9.
4. T. M. GRABER, B. F. SWAIN. Grundlagen und moderne Techniken der Kieferorthopädie. 1160 pag. 2000 afb. Quintessenz Verlags-GmbH Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1989. Prijs DM 480,—. ISBN 3 87652 214 5.
5. ONDER REDACTIE VAN G. J. H. DEN OTTOLANDER. Interne geneeskunde. Negende herziene druk. 786 pag. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht/Antwerpen 1989. Prijs f 90,—. ISBN 90 313 0930 3.
6. L. A. J. VAN LOON. Allergic contact stomatitis to metals in dentistry. An empirical-clinical investigation. 159 pag. Academisch proefschrift. Universiteit van Amsterdam 1989. ISBN 90 900 2737 8.
7. ONDER REDACTIE VAN I. D. DE BEAUFORT, H. M. DUPUIS. Handboek gezondheidsethiek. 682 pag. Van Gorcum & comp bv Assen 1988. Prijs f 95,—. ISBN 90 232 2377 2.
8. D. H. ENLOW. Handbuch des Gesichtswachstums. 524 pag., 490 afb. Quintessenz Verlags-GmbH Berlin, Chicago, São Paulo 1989. Prijs DM 280,—. ISBN 3 87652 259 5.
9. J. EINWAG. Untersuchungen Zur Pharmakokinetik von Fluorid nach lokaler Applikation. 68 pag., 43 afb. Quintessenz Verlags GmbH, Berlin, Chicago, São Paulo 1989. Prijs DM 48,—. ISBN 3 87652 387 7.